
OBSAH

Úvodní slovo arcibiskupa Dominika Duky	V
Předmluva autora	VII
Zkratky	VIII

PRVNÍ KAPITOLA

NAUKA O POZNÁNÍ V TEOLOGII ZJEVENÍ

I. Témata a perspektivy	2
1. Cíl a plán „učebnice dogmatiky“	2
2. Teologie – věda o vyznání a praxi křesťanské víry	4
a) Nutnost vědecké reflexe základů	4
b) K dějinám „teologické propedeutiky“	6
c) Úkoly teologické nauky o poznání v současnosti	12
3. Teologie jako věda	12
a) Pojem a cíl křesťanské teologie	12
b) Jednota teologie podle formálního předmětu	15
c) Jednota teologie v rozdělení jejích jednotlivých disciplín	19
d) Otázka vědeckého charakteru teologie	21
e) Analogie jako princip teologického poznání	26
f) Dialogický vztah teologie k filozofii a vědám	32
g) Církevnost teologie	34
II. Dogmatika jako teologická disciplína	35
1. Definice	35
2. Lze dogmatickou metodu ještě dnes vědecky a morálně ospravedlnit?	35
3. Dějinný pojem pravdy v dogmatice	37
4. Výstavba dogmatiky	38
5. Strukturní plán dogmatiky	43
III. Vztažná realita teologie: Boží sebezjevení v Ježíši Kristu	44
1. Pojem a koncepce „Zjevení“	44

2. Zjevení jako sebesdělení trojjediného Boha	46
3. Ježíš z Nazareta: Zjevení „jediného Otcova Syna“ a prostředníka nové smlouvy ..	48
4. Soslání Ducha svatého jako počátek církve	49
5. Přítomnost Kristova zjevení v médiu apoštolského svědectví	50
IV. Médium teologie: víra církve	52
1. Nauka o Písmu svatém	53
a) Zapsání Božího slova jako důsledek inkarnačního Zjevení	53
b) Historicko-teologické interpretace „Božího slova v lidském slově“	55
c) Utváření kánonu	57
d) Inspirace Písma	59
e) Normativita Písma svatého pro teologii	62
2. Nauka o Tradici	64
a) Tradice – základní antropologický fenomén	64
b) Teologický pojem tradice	64
c) Tradice jako poznávací princip poapoštolské církve	65
d) Formulování principu Tradice v dějinách teologie	66
e) Písmo a Tradice jako téma Tridentského koncilu	70
f) Nauka 2. vatikánského koncilu	71
g) Apoštolsko-církevní tradice ve formách svého uskutečnění	72
h) Dogma v horizontu dějinného pojetí pravdy	80
3. Naukové zvěstování a učitelský úřad církve	87
a) Společenství věřících jako nositel zvěstování	88
b) Autorita církevních učitelů	89
c) Biskupský učitelský úřad církve (<i>magisterium ecclesiasticum</i>)	90
d) Neomylnost církve při přijetí a zvěstování Zjevení	91
V. Přehled velkých epoch dějin teologie	93
1. Patristika	93
2. Středověká teologie (scholastika)	94
a) Prescholastika (700–1100)	94
b) Raná scholastika (1000–1200)	95
c) Vrcholná scholastika (1200–1350)	95
d) Pozdní scholastika	96
3. Reformace a katolicko-tridentská scholastika	97
4. Zlom v období osvícenství	99
5. Tübingenská škola a novoscholastika	100
6. Teologie ve 20. století	101

DRUHÁ KAPITOLA

ČLOVĚK JAKO ADRESÁT BOŽÍHO SEBESDĚLENÍ

I. Témata a perspektivy teologické antropologie	104
1. Pojem	104
2. Konkrétní člověk jako subjekt a téma teologie	104
3. Transcendentální horizont každé antropologie	106
4. Dokumenty učitelského úřadu k antropologii	106
II. Podstatné perspektivy transcendentální antropologie	108
1. Stvořenost člověka	108
2. Člověk jako Boží obraz	109
a) Ústřední výpověď teologické antropologie	109
b) Interpretace člověka jako Božího obrazu v dějinách teologie	110
3. Osobní jednota člověka a jeho duchovně-tělesná přirozenost	112
a) Výpověď víry	112
b) Biblické svědectví	113
c) Vývoj tématu v dějinách teologie	114
d) Rozhodnutí učitelského úřadu	117
e) Teorie o původu individuální lidské duše	118
4. Pohlavnost čili osobní existence člověka jako muže a ženy	119
5. Andělé jako osobní spolutvorové člověka	120
a) Biblické odkazy	120
b) Výpovědi učitelského úřadu církve	121
c) Systematický přístup k porozumění	122
d) Dáblové, démoni a jejich zapojení do dějin ne-spásy	122
III. Lidská stvořenost ve své dějinné realizaci	123
1. Dějinná situovanost vztahu Boha a člověka	123
2. Životní společenství s Bohem jako jediný cíl lidských dějin	124
3. K hermeneutice protologických výpovědí	125
4. Konstituce člověka ve „spravedlnosti a svatosti“	127
IV. Lidská existence mezi hříchem a milostí	130
1. Pod vládou hříchu a smrti	130
a) Hřích jako rozpor se stvořeností člověka	130

b) Nauka o dědičném hříchu	132
c) Historické konflikty kolem dogmatu o dědičném hříchu	136
d) Nauka o dědičném hříchu v dějinách teologie	141
2. Člověk pod zaslíbením milosti a života	152
a) Trvalé zaměření člověka na Boží spásu čili christofinalita aktu stvoření	152
b) Dověšení stvoření ve věčném společenství s Bohem	
a aktivní účast na jeho trojiční lásce	152

TŘETÍ KAPITOLA

SEBEZJEVENÍ BOHA JAKO STVOŘITELE SVĚTA

I. Témata a perspektivy teologie stvoření	156
1. „Stvoření“ – teologický pojem	156
2. Stvoření jako původní sebezjevení Boha	157
3. Významná stanoviska učitelského úřadu k nauce o stvoření	159
4. Konstitutivní prvky dogmatu o stvoření	161
5. Teologie stvoření ve výstavbě dogmatiky	163
a) Strukturní problémy teologie stvoření	163
b) Napětí mezi pohledem dějin spásy a systematicky	164
c) Partikularita křesťanství a jeho univerzální nárok	164
d) Vnitřní sounáležitost řádu stvoření a řádu vykoupení	165
6. Teologie stvoření v protikladu k náboženským	
a vědeckým učením o vzniku světa	166
a) Mýtická učení o vzniku světa	166
b) Filozofické kosmologie	167
c) Filozofická přirozená teologie	168
d) Obraz světa v moderní přírodovědě	170
II. Víra v Boha stvořitele ve svědectví Bible	173
1. Víra ve stvoření ve Starém zákoně	173
a) Předexilní svědectví	173
b) Izraelská teologie stvoření podle Kněžského spisu a Deuteroizaiáše	174
c) Stvoření v mudroslovné literatuře	177
2. Výpovědi o stvoření v Novém zákoně	178
a) Víra ve stvoření v životě pozemského Ježíše	178

b) Teocentričnost stvoření	179
c) Ježíš Kristus jako prostředník stvoření a vykoupení	179
d) Pneumatologické zprostředkování víry ve stvoření	180
e) Eschatologie stvoření	180
III. Formování nauky o stvoření v dějinách teologie	181
1. V patristice	181
a) Apologeti 2. století	181
b) Dějinně-spásná jednota stvoření a vykoupení podle Ireneje	182
c) Pokus o racionální zprostředkování víry ve stvoření a metafyzické otázky původu (Klement, Origenes)	183
d) Teologie stvoření u svatého Augustina	186
2. Téma stvoření v teologii raného středověku	190
a) Novoplatónská teologie stvoření Jana Scota Eriugeny	190
b) Napětí metafyzické a dějinně-spásné teologie stvoření	192
3. Teologie stvoření ve vrcholné scholastice	193
a) Recepce Aristotela jako příprava na syntézy ve vrcholné scholastice	193
b) Teologie stvoření u svatého Bonaventury	194
c) Teologie stvoření u svatého Tomáše Akvinského	195
d) Vývoj v pozdním středověku	204
4. Učení o stvoření v kontextu přírodovědy v novověkém obrazu světa a v zásadní krizi metafyziky a filozofické teologie	206
a) Obecné souvislosti	206
b) Fyzikální teologie jako odpověď na novou fyziku	207
c) Filozofická tendence k naturalismu	208
d) Nové konstituování metafyziky a filozofické teologie ve filozofii subjektu ..	209
5. Novější katolicko-reformační kontroverze o filozofickou teologii jako přístup k dějinnému Zjevení	212
IV. Systematický výklad	213
1. Uskutečnění nebožského bytí skrze Boží aktualitu	214
2. Stvoření v médiu evoluce a dějin lidské svobody	216
3. Sebezjevení Boha jako Stvořitele a Vykupitele	218
4. Univerzální Boží řízení světa a přítomnost jeho jednání ve světě	220
5. Stvoření a milost jako principy stvořené svobody neboli tajemství prozřetelnosti	222

ČTVRTÁ KAPITOLA

SEBEZJEVENÍ STVOŘITELE JAKO BOHA IZRAELE
A OTCE JEŽÍŠE KRISTA

I. Původ křesťanské víry v Boha v sebezjevení Boha Otce	226
1. Zjevení relacionalní podstaty Boha	226
2. Střed Starého zákona: smluvní vztah Jahva k Izraeli	229
a) Hermeneutický princip	229
b) Zjevení jména	230
3. Jahve, Bůh, Pán, Stvořitel a Otec Izraele	232
a) Jahvova jedinnost (monoteismus Zjevení)	232
b) Jahvova osobní skutečnost	235
c) Zjevení podstaty Boha v jeho působení (Boží vlastnosti)	238
d) Konkrétní nedorozumění (Boží všemohoucnost a otcovství)	241
e) Eschatologie Jahvova „bytí-pro“ a univerzalita Otcovy vlády	242
II. Bezprostřednost Jahva k jeho lidu a jeho sebezprostředkování ve Slově a v Duchu (moudrost)	243
III. Eschatologické sebezjevení v „Božím Synu“ a zaslíbení mesiášského prostředníka spásy	247
1. Nebeské postavy prostředníka spásy	247
a) Jahvův anděl	247
b) Moudrost	248
c) Syn člověka	248
2. Pozemské postavy prostředníků spásy	248
a) Královsko-mesiášský prostředník	248
b) Kněz jako prostředník	249
c) Prorok jako prostředník spásy	250
d) Izrael a Boží služebník	250
IV. Systematický výhled	251
1. Eschatologické společenství s Bohem v Duchu svatém	251
2. Zjevení Jahva jako Ježíšova Otce a zjevení Ježíše jako vtěleného SLOVA v DUCHU	252

PÁTÁ KAPITOLA

ZJEVENÍ JEŽÍŠE JAKO „SYNA OTCE“
A JAKO PROSTŘEDNÍKA BOŽÍ VLÁDY

I. Témata a horizonty christologie	254
1. Dějinné dovršení Jahvova sebezjevení v Ježíši Nazaretském	254
2. Christologie a její úkoly	256
3. Christologicko-soteriologické dogma	258
a) Přehled nejdůležitějších dokumentů učitelského úřadu církve	258
b) Nejdůležitější aspekty víry církve v Krista	260
c) Christologické hereze	262
4. Novověká christologie v napětí mezi dogmatem a historií („Ježíš dějin versus Kristus dogmatu“)	263
a) Christologie v podmínkách antropologického obratu novověké filozofie	263
b) Původ rozštěpení historického Ježíše a Krista víry v novověkém dualismu poznání	264
c) Racionalistické rekonstrukce christologie	266
d) Destruování dogmatu o Kristu pod vlivem empirismu a pozitivismu	269
e) Objevení kerygmatu o Kristu	270
f) Nové setkání historické a dogmatické problematiky a přístup christologie „zdola“	272
5. Prvotní christologická syntéza:	
Ukřižovaný Ježíš je Kristus vzkříšený Otcem	274
a) Velikonoční událost jako původ velikonočního svědectví	274
b) Jednota velikonočního vyznání v mnohosti biblických svědectví	275
c) Převedení velikonoční zkušenosti do jazykové podoby velikonočního svědectví	276
II. Prvotní svědectví církve o Ježíši jako Kristu	277
1) Původ a předávání vyznání Krista	277
a) Ježíš z Nazareta – historická postava	277
b) Ježíšův židovský původ a představy o víře	279
c) Velikonoční událost jako „počáteční jiskra“ dějin působení Ježíše z Nazareta	279
2. Ježíšovo veřejné působení až po jeho smrt na kříži	281
a) Střed jeho hlásání: Vyhlášení eschatologické Boží vlády	281
b) Teocentričnost pojmu basileia	282

c) Ježíšova praxe Božího království	284
d) Ježíšův synovský vztah k Bohu jako původ vyhlášení basileia	287
e) Ježíšovo mesiášství	290
f) Naplnění Ježíšovy proexistence ve smrti na kříži	294
3. Vzkříšení Ježíše z mrtvých jako přiznání se Otce k „svému Synu“	298
a) Velikonoční kérygma (svědectví a vyznání)	298
b) Historicita velikonoční zkušenosti a transcendence velikonoční události ..	301
c) Teocentrický horizont chápání velikonoční víry	303
d) Ježíšovo zmrtvýchvstání jako vyvýšení „po pravici Otce“	306
e) Aktuální přítomnost vyvýšeného Pána v Duchu svatém	307
f) Ježíšovo sestoupení do říše mrtvých	308
g) Plné zjevení Boží vlády při Ježíšově opětném příchodu k poslednímu soudu	309
4. Ježíšův původ v Bohu	310
a) Tajemství Ježíšovy osoby: Boží synovství	310
b) Tři základní koncepce božsko-lidské jednoty Krista: preexistence, inkarnace, početí z Ducha	314
aa) Co znamená preexistence Syna?	315
bb) Vtělení Logu	318
cc) Duchem způsobené početí člověka Ježíše a jeho zrození z Panny Marie ..	319
III. Vyznání Krista v dějinách víry	324
1. Přehled témat a významných momentů v dějinách christologického dogmatu	324
a) Vyznání Krista v době církevních otců	324
b) Christologie v období scholastickém	326
c) Krize a osvědčení christologie v evropském osvícenství	326
2. Formování christologického dogmatu v prvních sedmi staletích	326
a) První christologické reflexe	326
b) Popírání Kristova božství (adopcionismus)	328
c) Popírání Ježíšova skutečného lidství (docketismus a gnóze)	329
d) Filozofická kritika inkarnace	330
e) Církevní christologie do Nicejského koncilu	330
f) Spor o božství Logu a Syna Otce	334
g) Sebeobhajoba nicejského katolicismu proti ariánům	339
h) Spor o jednotu subjektu v Kristu (hypostatická unie)	342
i) Chalcedonský koncil roku 451	349
j) Dovršení christologického dogmatu	354
3. Christologie v období scholastiky	359
a) Důležitá vyznání víry	359
b) Odmítnutí adopcionismu	360

c) Protikladná mínění o hypostatické unii ve 12. století	361
d) Kritický postoj učitelského úřadu k teorii habitu	362
e) Tomášovská christologie	362
f) Jan Duns Scotus a jeho nauka o hypostatické unii	365
g) Otázka motivu vtělení	367
4. Christologické otázky v období reformace	368
5. Luterští kenotikové	370
6. Christologie pod vlivem psychologické antropologie novověku	371
7. Christologické koncepce v současnosti	372
a) Současné perspektivy christologie	372
b) Transcendentálně-antropologické přístupy ke Kristovu tajemství	373
c) Ježíš Kristus v horizontu univerzálních dějin	374
d) Politicko-eschatologické aspekty	375
e) Trinitárněteologické přístupy	376
IV. Ježíš Kristus – prostředník spásy	376
1. Úkoly soteriologie	376
2. Biblické svědectví o spáse a prostředníku spásy	378
3. Soteriologické dogma	382
4. Soteriologické koncepce v dějinách teologie	383
a) Zbožštění člověka (patristika)	383
b) Nauka o zástupném zadostiučinění (satisfakční teorie)	386
c) Vykoupení v kontextu novověkých dějin emancipace	388
d) Ježíš jako nositel procesu integrálního osvobození	389
5. Vykoupení v horizontu božsko-lidské komunikace lásky	390

ŠESTÁ KAPITOLA

ZJEVENÍ DUCHA OTCE A SYNA

I. Témata a perspektivy nauky o Duchu svatém	394
1. Sebezjevení Boha v jeho Duchu	394
2. Biblický způsob vyjadřování o Duchu svatém	395
3. Definice pneumatologie a její postavení v dogmatice	397
4. Závazné církevní vyznání o Duchu svatém	398

5. Heretické antiteze	399
6. Důležité naukové dokumenty k pneumatologii	400
II. Duch svatý v události Božího sebezjevení	402
1. Boží Duch ve starozákonním Zjevení	402
2. Důkaz Ježíšova mesiášského Božího synovství skrze Ducha Božího	403
3. Povýšený Pán jako prostředník Ducha Otce a Syna	405
4. Duch svatý, druhý Paraklétos (Jan)	406
5. Velikonoce a Letnice jako počátek trinitární víry	407
III. Poznání božského působení, přirozenosti a hypostaze Ducha svatého	408
1. Biblické základy	408
2. Tematizace hypostaze Ducha u Origena	409
3. Odmítnutí pneumatomachů	410
4. Závěr utváření pneumatologického dogmatu	412
IV. Systematický náhled	413

SEDMÁ KAPITOLA

SEBEZJEVENÍ BOHA JAKOŽTO LÁSKY OTCE, SYNA A DUCHA

I. Témata a horizonty trinitární teologie	420
1. Definice a postavení traktátu o Trojici v rámci dogmatické teologie	420
2. Systematický problém trinitární teologie	422
3. Originalita křesťanské nauky o Trojici	422
4. Trojice v krédu a v liturgii	423
5. Nejdůležitější věroučné dokumenty k trinitární víře	425
6. Věřoučná vyjádření trinitologického dogmatu	426
7. Heretické protiklady k trinitárnímu dogmatu	426
a) Gnostický dualismus a plotinismus	427
b) Modalismus	427
c) Triteismus	429
d) Popírání Trojice ariány	431
e) Kritika trinitární víry v monoteistických náboženstvích	431

8. Antitrinitarismus od 16. století	432
9. Obnova trinitárního myšlení	436
a) Speklativní trinitární filozofie Hegelova	436
b) Trojice jako specificum christianum	437
II. Víra v Trojici v biblickém svědectví	438
III. Dějinně teologické perspektivy	442
1. Spásně-dějinný pohled Ireneje z Lyonu	443
2. Tertuliánův příspěvek k trinitární nauce	443
3. Origenes – první trinitární teolog	445
a) Otec je zdrojem božství	445
b) Logos je věčný a vtělený Boží Syn	445
c) Duch svatý jako dárce božského života	446
4. Atanášova soteriologická nauka o Trojici	446
5. Trinitární nauka Kappadočanů	448
6. Trinitární nauka sv. Augustina	449
7. Přechod ke scholastice	452
8. Trinitární nauka Richarda od Svatého Viktora	452
9. Trinitární nauka sv. Bonaventury	453
a) Vnitrobožská vycházení	454
b) Vtělený Syn Boží jako prostředník	454
c) Duch jako eschatologický dar	455
10. Trinitární teologie sv. Tomáše Akvinského	455
a) Tomáš Akvinský v tradici augustinovské trinitární nauky	455
b) Vycházení v Bohu	457
c) Tvoření osob relacemi	458
d) Božská poslání (missiones)	462
11. Exkurz: Problematika Filioque	463
IV. Systematické koncepty současné trinitární teologie	465
1. Trojice jako počátek a naplnění teologie Božího slova (Karl Barth)	466
2. Trojice jako obsah sebesdělení Božího (Karl Rahner)	468
3. Zprostředkování víry v Trojici prostřednictvím teologie kříže (Eberhard Jüngel)	471
4. Sociální nauka o Trojici (Jürgen Moltmann)	473
5. Trojice v univerzálně dějinném zjevení (Wolfhart Pannenberg)	475
6. Teodramatická nauka o Trojici (Hans Urs von Balthasar)	477
7. Synopse: Dovršení člověka v trojičním tajemství lásky	479

OSMÁ KAPITOLA

KRISTOVA MATKA – PROTOTYP
KŘESŤANSKÉ EXISTENCE A TYPUS CÍRKVE

I. Témata a horizonty mariologie	484
1. Mariologie jako konkrétní antropologie a její místo v dogmatice	484
2. Hlavní dogmatické výpovědi o Marii	485
3. Základní princip mariologie	486
4. Naukové výpovědi mariologie v obecném kontextu křesťanského vyznání víry	487
5. Perspektivy chápání	488
a) Mariologie jako ekumenické téma	488
b) Maria ve feministické teologii	488
c) Maria v teologii osvobození	489
d) Maria jako pozitivní či negativní symbolická figura ve vnitrocírkevních hnutích	489
e) Tendence v novější vědecké mariologii	490
II. Maria ve svědectví biblického zjevení	490
1. Maria, rodička Božího Syna jako člověka (Pavel)	490
2. „Syn Boží“ jako „syn Mariin“ (Marek)	490
3. Ježíšovo početí z Panny Marie působením Ducha (Matouš, Lukáš)	491
a) Biblické svědectví	491
b) Teologický význam	493
c) Horizont Izraele a „sémantické univerzum“ perikopy zvěstování	494
d) Nesrovnatelnost v dějinách náboženství	496
4. Maria – typus víry (Lukáš)	497
5. Maria – svědek božské slávy (Jan)	497
6. Základní rysy Mariina zobrazení v Novém zákoně	498
7. Zobrazení Marie v apokryfech	499
III. Vývoj mariologických výpovědí v dějinách víry	499
1. Tematický okruh dějin spásy: protiklad Eviny nevíry a Mariiny víry	499
2. Christologický horizont Mariina panenství a Božího mateřství	501
a) Mariino panenství	501
b) Mariino Boží mateřství jako důsledek hypostatické unie	507

3. Problémový okruh antropologie a nauky o milosti: teologické pojednání o Mariině počátku a dovršení	508
a) Uchránění Marie od dědičného hříchu	509
b) Mariino dovršení v milosti vzkříšeného Krista (Mariino přijetí do nebes) ..	512
4. Maria ve společenství církve	515
a) Církev jako společenství spásy	515
b) Mariánská úcta a vzývání o Mariinu přimluvu	515
IV. Systematický náhled: mariologie – paradigma trinitárně rozvinuté antropologie (LG 53)	517
1. Člověk jako adresát milosti	517
2. Povolání k spoluúčasti ve svobodě	518
3. Společenství jako místo a cíl spásy	520
4. Vítězství milosti	520

DEVÁTÁ KAPITOLA

SEBEZJEVENÍ TROJJEDINÉHO BOHA V DOVRŠENÍ ČLOVĚKA

I. Horizonty a perspektivy eschatologie	524
1. Tematika a postavení eschatologie v celku dogmatiky	524
2. Otázky eschatologie	525
3. Hermeneutika eschatologických výpovědí	526
4. Významné doktrinální výpovědi církve k eschatologii	527
a) K údělu jednotlivého člověka	527
b) Ke společenství živých a zemřelých v Kristu	529
c) K univerzální eschatologii	530
5. Rozdíly oproti ortodoxnímu a reformačnímu vyznání	531
6. Předkřesťanské eschatologie a novověká kritika křesťanské eschatologie	532
a) Víra v nesmrtelnost v řecké filozofii	532
b) Destrukce eschatologie v novověké kritice křesťanství	534
7. Znovuobjevení eschatologie jako základní křesťanské kategorie	537
8. Myšlenkové kategorie současné eschatologie	540
a) Teocentričnost, christocentričnost a antropocentričnost	540

b) Dialogické setkání s Bohem	541
c) Tělesně-světské zprostředkování spásy	541
d) Budoucnost jako dimenze přítomnosti spásy	541
II. Eschatologie sebezjevení Boha ve svědectví Bible	542
1. Adventní eschatologie ve Starém zákoně	542
a) Jahve, Bůh spásy	542
b) Transpozice naděje v Jahva v prorocké teologii	543
c) Dramatizace naděje v Jahva v apokalyptické literatuře	544
d) Naděje v posmrtnou existenci	545
2. Středobod novozákonní eschatologie	
v Ježíšově zvěstování Božího království	547
a) Proklamace nové Boží vlády jako nový sjednocující přístup	547
b) Eschatologie u synoptiků	549
c) Eschatologické výpovědi v pavlovských listech	550
d) Eschatologie v deuteropavlovských listech (univerzálnost, odklad paruzie) ..	551
e) Další listy	552
f) Eschatologická dimenze u Jana	553
g) Zjevení sv. Jana	554
III. Aspekty z dějin teologie	555
1. Problémy v patristice	555
a) Eschatologie a teologie dějin	555
b) Napětí mezi individuální a všeobecnou eschatologií (mezistav)	555
c) Modlitba za zemřelé, společenství svatých, očišťování (očistec)	557
2. Traktát o vzkříšení ve scholastice	559
a) Budoucí vzkříšení	560
b) Stav vzkříšených těl	561
c) Smrt a soud	562
IV. Systematický výklad eschatologie	562
1. Bůh je láska: vláda Otce	563
2. Bůh je naše spravedlnost: panování Syna	564
a) Trojiční Bůh jako míra stvoření	564
b) Kristus se pro nás stal moudrostí, spravedlností, posvěcením a vykoupením (srov. 1 Kor 1,30)	565
c) K teologii smrti	566
3. Bůh je věčná láska: koinónia v Duchu Otce a Syna	574
a) Co je věčný život?	575

b) Teologický a přírodovědný diskurz o „konci světa“	576
c) Svatební jednota světa a Boha v Ježíši Kristu	577

DESÁTÁ KAPITOLA

CÍRKEV – NOVÝ BOŽÍ LID SMLOUVY

I. Témata a perspektivy ekleziologie	580
1. Pojem a úkoly ekleziologie	580
2. Církev jako téma vyznání víry	581
3. Jednotlivá témata a nejdůležitější doktrinální ekleziologické dokumenty	581
4. Přehled důležitých doktrinálních výpovědí	583
a) Původ církve ve spásné vůli trojjediného Boha	583
b) Svátostná podstata církve	583
c) Podstatné vlastnosti vyplývající ze svátostné podstaty církve	584
d) Znaky církve	584
e) Nezbytnost putující církve ke spáse (začlenění do církve)	586
f) Dějinnost a eschatologie církve	587
g) Charismaticko-svátostné zřízení církve	588
h) Mariánská typologie církve	588
5. Traktát „ekleziologie“ v celku dogmatiky	589
6. Aktuální témata	590
II. Církev v biblickém svědectví	592
1. Vyvolený lid smlouvy jako nástroj Jahvovy spásné vůle	592
a) Původ a podstata Izraele jako lidu smlouvy	592
b) Prostřednická služba Izraele	594
c) Boží lid jako kváziosoba a individuální prostředník spásy jako jeho reprezentant	595
2. Církev Božího Syna – Boží lid v nové smlouvě	596
a) Prvotní ekleziologická syntéza: společenství Kristových učedníků je Kristova církev	596
b) Nové konstituování Božího lidu Ježíšovým vyvoláním	597
c) Zjevení tajemství církve v Ježíšově vzkříšení a v seslání Ducha	598
3. Novozákonní kořeny ekleziologie	599
a) Církev v pavlovské teologii	600

b) Církev na apoštolském základě (pastýřské listy)	602
c) Církev jako bratrské společenství Ježíšových učedníků (Jan)	604
d) Kněžský Boží lid (První list Petrův)	605
e) Putující Boží lid (List Židům)	606
f) Církev bojující a vítězná (Zjevení sv. Jana)	607
4. Shrnutí důležitých biblických výpovědí o církvi	608
III. Vybrané otázky z dějin teologie	609
1. Perspektivy v patristice	609
2. Církev u svatého Augustina	613
3. Ke středověké ekleziologii	615
4. Lutherovo a Kalvínovo chápání církve	617
5. Protireformační definice církve Roberta Bellarina	619
6. Ekleziologie pod vlivem deismu a státního církevnictví	620
7. Vznik teologické ekleziologie	621
IV. Systematická ekleziologie	622
1. Církev jako svátost společenství s trojjediným Bohem	622
a) Původ církve v sebesdělování Boha Otce	622
b) Původ církve v Ježíši z Nazareta	623
c) Přítomnost Ducha svatého v jeho církvi	624
2. Základní úkony církve v martyria, leitúrgia a diakonia	625
a) Prorocká služba církve v <i>martyria</i>	625
b) Kristova kněžská služba v <i>leitúrgia</i>	625
c) Kristova královská služba spásy v <i>diakonia</i> jeho církve	626
3. Svátostně-charismatické zřízení církve	627
a) Původ církevního zřízení ve svátostné podstatě církve	627
b) Laici jako nositelé svátostného poslání církve	628
c) Církevní hierarchie	628
4. Eschatologické dovršení církve	637

JEDENÁCTÁ KAPITOLA

KRISTŮV KNĚŽSKÝ ÚŘAD V LITURGII JEHO CÍRKVE

I. Témata klasické sakramentální teologie	640
1. Sakramentalita jako teologická kategorie	640
2. Struktura a postavení sakramentální teologie v dogmatice	641
3. Krize sakramentálního pojetí v moderním vědomí	642
4. Vznik klasické sakramentální teologie	643
a) Nutnost sakramentálně-teologické reflexe	643
b) Formování pojmu „sacramentum“ jako teologického odborného termínu	643
c) Přiřazení pojmu sacramentum ke kategorii znamení (Augustin)	645
d) Scholastická definice svátosti	646
5. Základní pojmy klasické sakramentální teologie	647
a) Ustanovení svátostí Ježíšem Kristem	647
b) Svátostné znamení	648
c) Účinnost svátostí	649
d) Udělení milosti posvěcující	649
e) Svátostný charakter	650
f) Objektivní účinnost svátostí (<i>ex opere operato</i>)	650
g) Způsob působnosti svátostí	651
h) Relativní nutnost svátostí	652
i) Udělovatel svátostí	652
j) Příjemce	653
k) Počet a pořadí svátostí	653
l) Svátostiny	654
6. Důležitá vyjádření učitelského úřadu k obecné nauce o svátostech	654
a) Objektivní účinnost	654
b) Dekret pro Armény	655
c) Tridentský koncil	655
d) Stanovisko vůči modernismu	656
e) Druhý vatikánský koncil	657
7. Svátosti v reformačně-katolické kontroverzi a jako úkol ekumenické teologie	657
8. Nové přístupy sakramentální teologie v přítomnosti	659
a) Nové vymezení vztahu mezi slovem a svátostí	659
b) Církev v Kristu jako základní svátost a její uskutečnění v jednotlivých svátostech	661
c) Impulzy z teologie mysterií	661

d) Svátosti ve světle moderní teorie komunikace	662
e) Společensko-kritický potenciál svátostí	663
II. Antropologický přístup ke svátostem	664
1. Znovuobjevení symbolů	664
2. K ontologii symbolu	665
3. Lidské tělo jako prasymbol	666
4. Symbol v horizontu času a dějin	667
5. Konkretizace pozemského života v pluralitě symbolů	667
III. Původ svátostí v působení a osudu Ježíše Krista	668
1. Eschatologické symbolické jednání předvelikonočního Ježíše	668
2. Reálný symbol eschatologické Boží vlády: Kristův kříž a zmrtvýchvstání a symbolické zpřítomňování těchto událostí spásy	669
3. Kritika kultu a křesťanská bohoslužba	670
IV. Ekleziální dimenze svátostí	671
I. Základ křesťanské existence	672
1. Křest – svátost víry a církevního společenství	672
a) Pojem a prehistorie křesťanského křtu	672
Začlenění do Božího lidu Starého zákona ve znamení obřízky	672
Křest pokání u Jana Křtitele	674
b) Původ křesťanského křtu	674
Ježíš a prvotní církev	674
Křest v pavlovské a deuteropavlovské teologii	676
Křest v prvním listě Petrově	676
Křest v Janově evangeliu a v prvním Janově listu	677
Shrnutí křestní teologie Nového zákona	677
c) Aspekty křestní teologie v dějinách	678
Vnější podoba křtu	678
Patristická témata: objektivní účinnost svátostí, křest dětí	679
Scholastická teologie křtu a Dekret pro Armény Florentského koncilu	680
Nový referenční rámec ospravedlnění, víry a křtu v reformaci	681
Nauka Tridentského koncilu	682
Nové akcenty 2. vatikánského koncilu	684
2. Biřmování – svátost stvrzení křesťanské víry	685
a) Pojem a popis	685
b) Původ biřmování	685

c) Otázka specifické milosti biřmování	687
d) Církevní nauka o svátosti biřmování	690
e) K teologii iniciace ve křtu a biřmování	693
II. Svátostná oslava boho-lidského společenství (<i>koinónia</i>)	694
3. Eucharistie – svátost Boží lásky	694
a) Témata nauky o eucharistii	694
b) Eucharistie ve svědectví Písma	698
c) Dějinné milníky nauky o eucharistii	701
d) Perspektivy teologie eucharistie	724
III. Kristova reakce na hřích, nemoc a nebezpečí smrti	728
4. Pokání – svátost opětného smíření s Bohem a církví	728
a) Přehled o svátosti pokání	728
b) Pokání v novozákonní době	731
c) K dějinám svátosti pokání	733
d) Perspektivy systematické teologie pokání	741
e) Odpustek jako zvláštní forma západní kající praxe	743
5. Svátost pomazání nemocných	751
a) Pomazání nemocných ve svátostném životě církve	751
b) Antropologické úvahy	752
c) Biblické svědectví	753
d) Pomazání nemocných v dějinách teologie	755
e) Kritika ze strany reformace, tridentská nauka a výpověď 2. vatikánského koncilu	756
IV. Struktura a podoba církve	758
6. Svátost svěcení – předávání duchovní plné moci k realizaci Kristovy spásné služby v jeho církvi	758
a) Témata a perspektivy	758
b) Svědectví Písma o původu a podstatě svátosti svěcení	761
c) Svátost svěcení v dějinách teologie a dogmatu	763
d) Systematická otázka dogmatického přístupu ke kněžskému úřadu v ekleziologii komunie	772
7. Svátost manželství – znamení společenství smlouvy mezi Kristem a jeho církví	774
a) Témata, perspektivy a výroky učitelského úřadu o svátostnosti manželství	774
b) Důležité naukové dokumenty	776
c) Manželství ve svědectví Písma	777
d) Svátostnost manželství jako téma dějin teologie	780

e) Teologie smlouvy jako systematické zpracování nového pojetí svátosti manželství	786
---	-----

DVANÁCTÁ KAPITOLA

ŽIVOTNÍ SPOLEČENSTVÍ S BOHEM V DUCHU SVATÉM

I. Témata a perspektivy	790
1. Úkoly nauky o milosti a její postavení v rámci dogmatiky	790
2. Významné doktrinální dokumenty	792
3. Nejdůležitější doktrinální výpovědi o milosti	794
II. Biblické svědectví o milosti	795
1. Náznaky ve Starém zákoně	795
a) K pojmu „milost“	795
b) Vyvolení a smlouva	795
c) Stvoření člověka k obrazu Božímu	796
d) Prorocké poselství: Bůh je láska	796
e) Zaslíbení univerzální Nové smlouvy	796
2. Milost v Novém zákoně	797
a) Boží vláda jako milost a Ježíš jako její prostředník	797
b) Milost je život a společenství s Bohem (Jan)	798
c) Milost jako nová spravedlnost a svatost (Pavel)	799
d) Milost jako společenství s Bohem a účast na jeho životě	801
III. Dějinný vývoj nauky o milosti	801
1. Patristický pohled na vykoupení před Augustinem	801
2. Předpolí západní nauky o milosti: boj proti gnosticko-manichejskému dualismu	803
3. Augustinsko-pelagiánský spor o milost a vznik samostatného traktátu o milosti (oddělení soteriologie a nauky o milosti)	804
4. Augustin, učitel milosti (354–430)	806
5. Konfrontace se semipelagianismem	809
6. Stanoviska učitelského úřadu církve	809
a) Učení o dědičném hříchu	810
b) Nauka o účinnosti Kristovy milosti	810

c) Otázka počátku víry	812
7. Vývoj problému ve středověké teologii	812
a) Spor o predestinaci	812
b) Příprava na milost	813
c) Problém stvořené a nestvořené milosti	814
d) Milost jako ústřední téma antropologie (Tomáš Akvinský)	816
8. Pozdně středověký vývoj jako základ pro reformační protest	818
9. Základní rysy Lutherova pojetí ospravedlnění hříšníka	820
10. Učení o ospravedlnění na Tridentském koncilu	822
11. Aspekty potridentské nauky o milosti	828
a) Obecná charakteristika	828
b) Spor o milost a takzvané systémy milosti	828
c) Jansenismus jako heretický augustinismus	830
12. Nedostatky novověké teologie milosti a jejich překonání	832
IV. Milost Ducha svatého – princip křesťanské existence ve víře, naději a lásce	834
1. Milost jako suma evangelia	834
2. „...v nynějším stavu (v Boha) věříme, ale dosud ho nevidíme“ (2 Kor 5,7)	835
3. „...máme naději dosáhnout slávy u Boha“ (Řím 5,2)	836
4. „Ale největší z nich je láska“ (1 Kor 13,13)	836
Přehled literatury	839
Rejstřík biblických odkazů	865
Jmenný rejstřík	883

Jednotlivé kapitoly přeložili: Jan Frei (2.), Tomáš Jajtner (1., 6. a 8.), Jaroslav Lorman (7.), David Sanetrník (3., 4., část 5., 9., 10. a 12.) a Ambrož Petr Šámal O. Praem. (část 5., 11.)